Dinı máselelermen aǐnalysatyn uǐymdardyń saǐttarynyń tizimi

1. www.muftyat.kz
2. www.azan.kz
3. www.muslim.kz
4. www.pvlmeshit.kz
5. www.mitropolia.kz
6. www.blagosobor.kz
7. www.catolik-kazakhstan.kz
8. www.edinstvo.kz
9. www.adal-kz.info
10. www.din.gov.kz
11. www.carmo-pvl.kz

DESTRÝKTIVTI DINI A YMDARDAN

SAQ BOLYŃYZ!

Ekstremızm termını sózbe-sóz (lat. ehigetsh- shetki) shekten tys kózqarastar men áreketterdi ustaný, qoǵamdaǵy tártip pen normalardy joqqa shyǵarý retinde anyqtalady. Ekstremızm bul árýaqytta ár qalaй kórinis beretin óte kúrdeli qubylys. Oǵan anyqtama berýde eksperttik ortada ártúrli túsinik bar. Ony eki topqa bólýge bolady: birinshi top ekstremızmdi bir sozben negatıvti jáne áleýmettik qaýipti qubylys dep baǵalaйdy. Bul baǵytty ustanýshylardy «konservatorlar» dep belgileýge bolady. «Konservatorlar» baǵytyńdaǵylar negizinen ǵylymı akademıialyq orta, sonymen qosa quqyq qorǵaý orǵandarynyń qyzmetkerleri.

Zertteýshilerdiń bir bóligi bul máseleni salystyrmaly túrde, jiktep qarastyrýǵa tyrysady. Olardy shartty túrde «lıberaldar» dep ataýǵa bolady. Lıberaldar ekstremızmdi jaǵymsyz qubylys dep anyqtaýdan bas tartady. Mysaly Reseйdiń adam quqyǵy ınstıtýtynyń eksperti Lev Levınson ekstremızm bul ártúrli qubylystardy keńinen alatyn is-árekettiń múmkinshiligi. Sondyqtan ekstremızmge shek qoıý múmkin emes. Ekstremızm qylmys emes. Buǵan álemdik marsh sıiaqty ortaq quptalǵan sheńberden shyqqan is-árekettiń bárin kirgizýge bolady deйdi. Sonymen qosa qoǵamdyq qurylysqa qarsy qubylys bolsa, quqyqty shekteýshi retinde anyqtaý durys emes. Sebebi, keйbir áleýmettik narazylyqtar da (ashtyq jarıialaý, memlekettiń keйbir qaýlylaryna qarsylyq marshtary) qoǵamdyq qaýipti fenomen dep anyqtalyp ketýi múmkin bolar edi.

Ekstremızmniń paıda bolýyna saraptama jasaı kele bul qubylystyń negizinde adamdardyń tabıǵı múddeleriniń qaqtyǵystary ekonomıkalyq, áleýmettik, etnıkalyq jáne konfessıialyq qarama-qaıshylyqtary jatqanyn kórýge bolady.

Bundaı múddelerdiń, qarama-qaıshylyqtardyń masshtaby ár túrli bolýy múmkin: jeke ındıvıdtiń jeke «Mendik» múddesiniń búkil qoǵamǵa qarsy turýynan bastap, búkil memlekettik júıelerdiń qatal taıtalasymen aıaqtalady. Qanda da bir sebeptermen múddeleri saqtalmaı qalǵan jaǵdaı da taıtalas eki jaqtyń biri ózderiniń saıasy, dını, etnıkalyq, taǵy basqa máselelerıniń sheshimin tabý úshin shekten shyqqan metodtarǵa kóshýi ábden múmkin.

Ekstremızmniń keń jáne naqtyly ólshemderine baǵany bergen Reseılik ekspert M. Krasnov. Onyń oıynsha ekstremızmge mynadaı ıdeıalardy, baǵyttardy, doktrınalardy taratýǵa baǵyttalǵan áreketterdi jatqyzýǵa bolady:

- adamdardy taptyq, menshiktik, rassalyq, ulttyq nemese dindik erekshelikterine baılanysty bólý;
- adam quqyǵyn konstıtýtsıialyq qundylyq retinde joqqa shyǵarý;
- ashyq plıýralızm múmkindigin, ıdeıalardy erkin taratý jáne aıyrbastaýdy joıý;
- bir ıdeologıiany memlekettik retinde ornatý;

Brıtandyq zertteýshi Shırın Akınerdiń oıynsha

óz ıdeıalary oz ómirlerine ǵana qoldanyp qoımaı zańdy turde de, zańsyz da barlyq múmkin ádisterdi qoldana otyryp, qoǵamǵa qoldanǵylary keletinderdiń barlyǵyn, ekstremısterge jatqyzýǵa bolady. Keıbir jaǵdaıda bul terrorızmge jetip qoǵamǵa úlken qaýip týǵyzýy múmkin.

Ekstremızmniń paıda bolý sebebi ár qoǵamda ár túrli bolady jáne sol qoǵamdaǵy obъektıvtik jáne sýbъektıvtik jaǵdaıǵa baılanysty. Áıtse de ekstremızmniń paıda bolýy men taralýynyń bazıstik jaǵdaıy bar. Ol kez-kelgen qoǵam men memleketke tán. Qazirgi kezeńde ekstremızmniń paıda bolýynyń negizgi faktorlary retinde ekspertter mynalardy usynady: áleýmettik ekonomıkalyq toqyraý; jergilikti turǵyndardyń kóp bóliginiń ómir surý deńgeıiniń kurt túsýi; memlekettik basqarý júıesi men saıasi ınstıtýttardyń deformatsıiasy; olardyń qoǵamdyq damýdyń pisip turǵan máselelerin sheshýge qabileti jetpeý; saıasi rejımniń totalıtarlyq sıpat alýy; bıliktegilerdiń oppozıtsıiany basyp tastaýy; erkin, jańasha oılaýdy qýǵyndaý; ulttyq qanaý; jeke toptardyń óz mindetterin sheshýin jedeldetýi; lıderlerdiń saıasi ambıtsıialary jáne t.b.

Bul negizgi faktorlarmen qosa ǵalymdar ekstremızmniń paıda bolýy jáne damýyna áser etetin qosymsha faktorlardy atap kórsetedi. Olarǵa halyqaralyq nemese memlekettik júıede ekstremızm kórinisterine qarsy kúrestiń osaldyǵy, turǵyndardyń, jeke toptardyń saıasi jáne quqyqtyq mádenıetiniń tómendigi, memleketaralyq qatynastyń álsireýi, áleýmettik shıelenistiń ósýi t.b.

Din adamzattyń rýhanı mádenıetiniń mańyzdy bólsheginiń birine aınaldy. Din arqyly adamdar arasyndaǵy rýhanı baılanystan, ultaralyq kelisim men qoǵamnyń beriktigi, adamı qundylyqty, salt-dástúrdi saqtaýdyń eń jaqsy múmkindigin kóre bilýimiz qajet. Ulttyq máselelerdiń durys sheshilýi Qazaqstannyń halyqaralyq qaýymdastyqta laıyq orynǵa ıe bolýyna, álemdik órkenıettiń gorızonttarynan oryn alýǵa múmkindik beredi.

Qoǵamnyń dinı ómiriniń demokratızatsıialaýy bir jaqty oń nátıje bere bermeıdi. Qazaqstan kóp ultty memleket. Bul kóptúrliliktiń nátıjesi dinı konfessıialar formasy. Bulardyń ár qaısysy óz nanym-senimderiniń qaǵıdalarymen ómir súredi. Ártúrli dinderdiń bir kezeńde, bir etno-mádenı keńistikte bolýy teologıialyq másele ǵana emes, áleýmettik másele týdyratyndyǵy sózsiz. Dinderdiń ózgertýge bolmaıtyn ózindik dinı ilimderi men dástúrleri bar, keıbir jaǵdaılarda bir-birine qaıshy keletin, tipti joqqa shyǵaratyn, dinaralyq suhbat múmkin bolmaıtyn jaqtary da kezdesedi. «Sonda sheshim qaıda? Sheshim qandaı jaǵdaıda bolsyn naqtyly bolýy shart. Dereksiz sheshim bolmaıdy. Sheshim jasaý úshin naqtyly tarıhı, áleýmettik, qoǵamdyq, saıasi, mádenı jaǵdaıdy esepke alýymyz kerek. Naqtyly jaǵdaı - Qazaqstan Respýblıkasy, ıaǵnı, másele osy memlekettiń mazmunyna, onyń múddesine oraı sheshilýi kerek [1] .

Elbasymyzdyń ústimizdegi jyly eldegi jaǵdaı men ishki jáne syrtqy saıasattyń negizgi baǵyttary jóninde «Jańa Álemdegi Jańa Qazaqstan» atty Qazaqstan Halqyna arnaǵan Joldaýynda ishki jáne syrtqy saıasatymyzdyń asa mańyzdy baǵyttarynyń biri retinde qoǵamdyq kelisimdi odan ári nyǵaıtý, saıyp kelgende, elimizdiń serpindi damýyn qamtamasyz etýmen ózimiz aldymyzǵa qoıǵan asqaq mindetti oıdaǵydaı oryndaýdyń negizi bolyp tabylatyny belgilendi.

Qoǵamdaǵy ekstremızm men radıkalızmniń kez kelgen kórinisterine jáne bizdiń azamattarymyzdyń konstıtýtsıalyq quqyqtaryna qysym jasaýdy kózdeıtin áreketterge qarsy qatań ári dáıekti qarsy turý qaraldy. Qazaqstan Respýblıkasynyń basqarý tártipteri memleketimizdiń Ata Zańy Konstıtýtsıada belgilengendikten ol talaptar qoǵamnyń árbir múshesi tarapynan oryndalýy tıis.

Qazaqstan Respýblıkasy Konstıtýtsıasyna sáıkes - Qazaqstan Respýblıkasy ózin demokratıalyq, zaıyrly, quqyqtyq jáne áleýmettik memleket retinde ornyqtyrady, onyń eń qymbat qazynasy - adam jáne adamnyń ómiri, quqyqtary men bostandyqtary bolyp tabylǵan.

Maqsaty nemese is-áreketi Respýblıkanyń konstıtýtsıalyq qurylysyn kúshtep ózgertýge, onyń tutastyǵyn buzýǵa, memleket qaýipsizdigine nuqsan keltirýge, áleýmettik, násildik, ulttyq, dını, tektik toptyq jáne rýlyq arazdyqty qozdyrýǵa baǵyttalǵan qoǵamdyq birlestikter qurýǵa jáne olardyń qyzmetine, sondaı-aq zańdarda kózdelgen áskerılendirilgen quramalar qurýǵa tıym salynady.

Qazaqstan Respýblıkasynyń «Qoǵamdyq birlestikter týraly» Zań jobasyna sáıkes, ekstremıstik maqsattardy kózdeıtin qoǵamdyq birlestikterdi qurýǵa jáne olardyń qyzmetine, sondaı-aq Qazaqstan Respýblıkasynyń Zańnamasynda kózdelmegen áskerılendirilgen qurylymdardy qurýǵa tıym salynsa, «Ekstremızmge qarsy kúres týraly» Zańymen Qazaqstan Respýblıkasynyń aýmaǵynda ekstremıstik baǵyttaǵy uıymdardyń, bólimderdiń ashylýyna jáne olardyń qyzmetine tıym salynǵan.

Qazaqstan Respýblıkasynyń Konstıtýtsııa synda ar-ojdan bostandyǵy men dinı bostandyqtyń prıntsıpteri, ár túrli konfessıialarǵa jatatyn azamattardyń ózderiniń dinı birlestikterin qurýǵa teń quqylyǵy, memlekettiń shirkeýden bólingendigi týraly prıntsıpter bekitilgen. Sondaı-aq dinniń jáne dinı birlestikterdiń áleýmettik qyzmetterin retteýdiń halyqaralyq tájirıbelerine negizdelgen ózge de birqatar normatıvtik-quqyqtyq negizder daıyndalyp shyǵaryldy. Qazaqstandaǵy qandaı da bolmasyn dinı birlestiktikterdiń qyzmet etýiniń normatıvtik quqyqtyq negizi belgili dárejede ázirlen gendigine qaramastan, dinniń mártebesi, onyń qoǵam ómirindegi shynaıy jaǵdaıy men rolьi, ıaǵnı dinniń qoǵamnyń áleýmettik-saıasy, rýhanı salalaryna tıgizer áseriniń mártebesi, keńistigi jáne shekaralary qazirge deıin dál anyqtalmaǵan. Osy elimizdegi belgisizdik, ásirese onyń teris saldary elimizdegi qazirgi dinı jaǵdaıda oryn alǵan jańa tendentsıialarǵa baılanysty anyq ta, aıqynańǵarylýda. Bul, árıne, ásirese din men dinı sananyń kúdik týǵyzatyn dinı-rýhanı normalary men dogmalaryna negizdelgen jańa dinı aǵymdar men baǵyttardyń elimizde erkin qyzmet jasaýynyń kórinisi. Mundaı ásireshil nyshandar dinı fýndamentalızm men dinı ekstremızm retinde kórinis tabýy ábden múmkin.

Qazaqstannyń zaıyrly memleket bolýyna baılanysty, resmı ıdeologıia dinge meılinshe beıtarap qaraıdy: ol dinshil de, dinge qarsy da sıpatqa ıe emes. Qazirgi Qazaqstandaǵy dinniń jaǵdaıy avtorıtarlyq, totalıtarlyq jáne teokratıialyq basqarý júıesi bar memleketterden túbirli ózgeshelikke ıe. Konfessıiaaralyq beıbitshilik pen kelisim kópultty, kóptildi jáne kópkonfessıialy Qazaqstan úshin meılinshe kúrdeli másele. Búgin Qazaqstan álemge tek munaı óndirýshi el retinde ǵana emes, sondaı-aq Búkilálemdik dinı-rýhanı forýmnyń ortalyǵy retinde de jaqsy tanys. Qazaqstanda álemdik jáne dástúrli dinderdiń basshylary anaǵurlym mańyzdy, osy zamanǵy ózekti álemdik dinı, saıasy, órkenıetaralyq máselelerdi sheshý úshin jınalady. Álemdik jáne dástúrli dinderdiń basshylarynyń osyndaı kezdesýleriniń sońǵysynda elimizdegi konfessıiaaralyq kelisim men dıalogtyń mańyzdylyǵy erekshe atap ótildi. Álemdik jáne dástúrli dinderdiń basshylarynyń osy bir kezdesýinde konfessıiaaralyq kelisim men dıalogtyń negizgi prıntsıpteri aıqyndaldy. Olar: toleranttyq, ózara qurmet kórsetý men túsinisý, ultaralyq kelisim men dinı tózimdilik. Bul týraly Elbasynyń Qazaqstan halqyna joldaýynda: «Qazaqstan dinı nanym bostandyǵyn qamtamasyz etti, konfessıiaaralyq dıalog pen dinı quqyqtyq saıasatty júıeli túrde júrgizip keledi. Bizde ártúrli konfessıialardyń beıbit qatar ómir súrýi qamtamasyz etilgen» - dep aıtylǵan. Árıne, din biriktirýdiń, ıntegratsıialyq protsesterdiń kúshti faktory bola alady. Ol úshin dinderden qaıshylyqtardy emes, kerisinshe ortaq belgiler men uqsas prıntsıpteri, ortaq negizder men ortaq qundylyqtardy, biriktirýshi bastamany izdeýimiz kerek.

Aıta ketý kerek, Qazaqstan dinı toleranttylyq pen konfessıiaaralyq kelisim isinde tereń tamyrlar men kóne dástúrlerge ıe. Qazaqstan kóne zamannan beri qaraı san alýan mádenıetter men dinderdiń toǵysý mekeni bolǵan. Qazirgi Qazaqstannyń aýmaǵynda birneshe ǵasyrlar boıy

táńirshildik, zoroastrızm, manıheılik, býddızm, hrıstıandyq (onyń ásirese nestorıandyq jáne ıakovıttik tarmaqtary) ıslam sııaqty ártúrli nanymdar beıbit qatar ómir súrgen, ıaǵnı toleranttylyk ıen konfessııaaralyq kelisimniń úlgisi bolǵan. Sondyqtan, Qazaqstan Respýblıkasynyń Prezıdenti N. Á. Nazarbaevtiń ádil aıtqanyndaı: «Bizge tózimsizdik nemese dinı fanatızm jat. Bul rýhanı dástúr, bul qandaı sheńberde bolmasyn Qudaıdyń sózine degen ashyqtyq. Bul Qazaqstandaǵy konfessııaaralyq kelisimniń eń mańyzdy negizderiniń biri. Biz álemge ózimizdiń toleranttylyǵymyzben, ulttyq konfessııaaralyq kelisim men dıalogty saqtaýymyzben tanyldyq. Bizdiń elimizdiń óskeleń dúnıetanymdyq áleýeti budan ary qaraı da saqtalýǵa, damýǵa tıis» [2] .

Beıbitshilik pen konfessııaaralyq kelisim salalarynda Qazaqstan aıasynda bolsyn, tipti dúnıejúzilik aýqymda bolsyn, qol jetkizgen belgili tabystarymyzǵa qaramastan, áli sheshilmegen, jedel sheshýdi qajet etetin máseleler barshylyq. Ásirese qazir dúnıe júzine dinı tózimsizdik, dinı ekstremızm jáne terrorızm shynaıy qaýip tóndirip tur. Olardy XXI ǵasyrdyń anaǵurlym ótkir máselelerine jatqyzýǵa bolady. Konfessııaaralyq kelisim men dıalogty jetildirýdiń jańa joldaryn izdeý qajet.

Din, áýeli, álemdik jáne dástúrli dinder adamnyń dinı jáne rýhanı negizderin damytýdyń kúshti faktory bolyp tabylady. Dinniń negizgi maqsaty adamdaǵy barlyq adamgershilik qasıetterdi saqtaý jáne olardy damytý, adamnyń óziniń «bet-beınesin» saqtap qalýyna kómektesý bolyp tabylady. Qazirgi álemniń, onyń ishińde qazirgi Qazaqstannyń mindeti jalpy adamzattyq, gýmanıstik jáne toleranttylyk qundylyqtardy, konfessııaaralyq kelisim, dıalogty ǵasyrlar boıy álemdik jáne dástúrli dinderdiń engizgen prıntsıpteri men qaǵıdalaryn qazirgi jalpy álemdik, adamzattyq órkenıettegi beıbitshilikti saqtap qalý úshin jáne ár túrli saıası qurylymdardy, san alýan etnostar men konfessıialardan turatyn kóptegen memleketterdiń beıbit qatar ómir súrýi úshin belsendi paıdalanýǵa saıady.

Konfessııaaralyq beıbitshilik pen kelisimniń nyǵaıýy úshin, dinniń biriktirýshi, rýhanı turǵydan qurýshy faktor esebinde róliniń kúsheıýi úshin dinı mádenıet pen dinı sanany qalyptastyrý qajet.

Syrttaı qarasańyz Qazaqstanda dinı túsinistik pen tatýlyqqa arnalǵan sharalardyń búkil álemge yqpaly aıtarlyqtaı bola qoımaıtyn sekildi. Bul kúnderi álemniń túkpir-túkpirinde dinaralyq,

ultaralyq qaqtyǵystar bolyp jatsa, olarǵa Qazaqstandaǵy túsinistikke, tatý, beıbit ómir súrýge shaqyrǵan jıyndardyń yqpaly qandaı bolmaq? Taıaý Shyǵystaǵy evreıler men Arabtardyń arasyndaǵy dını qaqtyǵystar men soǵystar, Úndistandaǵy dinaralyq jáne ultaralyq qarsylasýlar, Eýropadaǵy serbter men albandar arasyndaǵy dúrdarazdyq, tipti kórshiles Reseıdegi orystar men sheshenderdiń, Kavkaz halyqtary arasyndaǵy qaqtyǵystar men Reseıde shovınızmniń boı kórsetýleri sekildi oqıǵalar qanshama? Solarǵa Qazaqstandaǵy tatýlyq pen kelisim qandaı dárejede áser ete almaq? Árıne, bul jóninde saıasatkerler túrli boljamdar pen pikirler túıindeýde.

Qazaqstannyń jaýapty organdarynyń, Ulttyq qaýipsizdik organdarynyń málimetterine qaraǵanda, dını saıası ekstremızm jáne fanatızm Qazaqstanda da bar, al bul áreketterdiń ókilderi hızbýttahrırshilder men «Musylman baýyrlary» assosatsıasy. Bul jaǵdaı Qazaqstan Respýblıkasynyń Elbasy Nursultan Nazarbaev bas bolyp basqa da memleket adamdarynyń áreket etýine túrtki bolyp, shara qoldanýǵa májbúr etti. Sondaı-aq, elbasy Nursultan Nazarbaev «Syndarly on jyl» atty kitabynda bul jóninde bylaı dep aıtady: «Fýndamentalıster men ekstremısterdiń maqsaty - Qazaqstannyń musylman halqy. Osy oraıda Qazaqstanda úsh myńnan astam dını toptardyń, 40-tan asa dını mázhabtardyń uıǵarymymen «Terrorızmmen kúres júrgizý uıymy» atty uıym uıymdastyryldy. Sonymen qatar N.Á.Nazarbaev, táýelsizdiktiń 11 jyldyǵyn kuttyqtaý sharalary sheńberinde jasalǵan Oblys ákimderi Memlekettik Keńesińde el úshin mańyzdy máselelerdiń biri «dını uıymdar jáne olardyń ókilderiniń júrgizgen jumystarynyń ulttyq qaýipsizdik kúshteri tarapynan qatań baqylaýǵa alynýy» kerektigin aıtty.

Elimizde «Hızbýt Tahrır», «Tablıǵı jamaǵat» sıaqty radıkaldy uıymdardyń ókilderi kóbeıdi. Olar nasıhattap júrgen Konstıtýtsıamyzǵa qarsy ýaǵyzdar qazir qazaqstandyqtarǵa tańsyq bolýdan qaldy. Eger de joǵaryda atalǵan radıkaldy uıymdar dál osy qarqynmen tarala berse, ol Qazaqstan halqynyń ortaq memlekettik mádenıetke birigýine, demokratıalyq reformalardyń halyq sanasynda ornyǵýyna ájeptáýir kedergi bolady. Sondyqtan, Qazaqstan halyqtarynyń ındýstrıaldyq qoǵam quryp, ortaq memlekettik mádenıetke birigýi úshin eń aldymen buǵan kedergi bolatyn dını fýndamentalızmniń tabıǵatyn anyqtap, teokratıalyq elderdegi ortodoksalьdi ıslamnyń erekshelikterin baıyptaýymyz kerek. Óıtkeni, halqynyń 60 paıyzy musylman bolyp sanalatyn otanymyzdyń endigi taǵdyryna ıslamnyń áseri mol bolatyny anyq. Elimizde ıslam dinin ustanýshylardyń kóbeıe bastaýy bul dinniń prıntsıpterine erekshe nazar aýdaryp, jan-jaqty talqylaý qajettigi sózsiz. Islam dininde saıasi - qoǵamdyq, rýhanı ómirdiń barlyq salasy qamtylǵan. Solardyń biri dını senim jáne dını tózimdilik máselesi. Islamı ıdeıalardy órkenıettik turǵyda qabyldap, olardy elimizdiń áleýmettik-ekonomıkalyq damý jolynda qoldana bilsek, bizdiń qoǵamdaǵy biraz máseleler sheshimin tabar edi.

Ekstremızmge qarsy kúrestiń birden-bir joly - olar týraly óz ýaqytynda shynaıy málimet berý. Bul jerde árıne kúndelikti aqparat quraldarynyń róli óte joǵary. Áıtse de, jas óspirim balalar úshin aqparat quraldarynyń beretin málimeti de jetkilikti emes. Sektalardyń, ekstremıstik toptardyń qaýpi týraly jastardy kóbirek habardar etip otyrý qajet. Ol úshin barlyq mektepterde «Dintaný» sabaǵymen qosa mamandar qaýipsizdik sabaqtaryn ótkizip, onda ekstremıstik toptardy, totalıtarlyq sektalardy qalaı bilýge bolatynyn túsindirip, olardan qalaı saqtaný jolyn kórsetip otyrýlary kerek.

Zamestıtelь dırektora po vospıtatelьnoı rabote Djagýparova Aıysýlý Zaıkenovna.